

Fenno-Ugria
80

Fenno-Ugria

infoleht

Ekspeditsioon
Siberi eestlaste
juurde

Kultuuri-
festivalil
Saranskis

Ilmus
hõimukalender
2008—2009

OKTOOBER 2007 (3/38) X aastakäik

- Fenno-Ugria Asutus tähistab 80. tegevusaastat • Esindasime Eestit soome-ugri kultuurifestivalil Saranskis • Komi või venelane – selles on küsimus • Reisikiri: Läti Henrikuga siniste lehmade maal
- Eesti Kunstiakadeemia ekspeditsioonist Siberi eestlaste juurde • Viis päeva Udmurtias ühes saba, sarvede ja sõnadega • Mari laste pikk reis Kloogaranna laagrisse • Mis mind tõmbab tagasi Udmurtiasse?
- Soome-ugri noortelaager Hiiumaal • Ilmus Hõimukalender 2008—2009

FENNO-UGRIA 80

Fenno-Ugria Asutus tähistab 80. tegevusaastat

Jaak Prozes
Fenno-Ugria Asutuse taasasutaja

Eesti, Soome ja Ungari kui soome-ugri keeli kõnelevate riikide tekkimine lõi eelduse laiemaks soome-ugri rahvaste koostöö arendamiseks.

Ärksamad olid soomlased, kes panid aluse mitmetele organisatsioonidele, aga ka korralduste soome-ugri haridus- ja kultuurikongresside traditsioonile. 1924. aastal Tallinnas toimunud II soome-ugri hariduskongress otsustas, et Eestis, Soomes ja Ungaris tuleb asutada soome-ugri rahvaste koostööd koordineerivad organisatsioonid, milleks Eestis sai 1927. aastal loodud Fenno-Ugria Asutus.

Tänapäeval on ilmselt raske ette kujutada Eesti-poolset soome-ugri rahvaste arendatavat koostööd ilma Fenno-Ugria Asutuseta. Tollal aga mõeldi tõemeeli, et seda rolli võiks täita mõni olemasolev organisatsioon nagu näiteks Emakeele Selts. Lõpuks siiski leiti, et tuleb luua erinevaid organisatsioone ühendav laiapõhjaline assotsiatsioon, kuhu saaksid kuuluda nii riigiasutused kui ka ühiskondlikud organisatsioonid.

Selleks organisatsiooniks sai 1927. aastal loodud Fenno-Ugria Asutus, mille tegevuse algkapitali andis tollane riigivanem Konstantin Päts. Isikuliselt olid asutuse loojate seas tegevad Tartu Ülikooli esimene eestlasest kuraator Peeter Põld, koolinõunik Gustav Ollik ja riigivanem Konstantin Päts. Asutuse sisuliseks juhiks oli aastail 1927–40 Aleksander Veiderma. Vastloodud organisatsioonija soome-ugri rahvaste tutvustamiseks hakati Tartu Ülikooli õppejõu Villem Ernitsa toimetamisel välja andma ajakirja „Eesti Hõim“, mille toimetamise võttis hiljem üle sama ülikooli õppejõud, aastal 1942 doktoriväitekirja „Võrdlus soome-ugri keeltes“ kaitsnud Alo Raun.

Fenno-Ugria Asutuse põhitegevuseks oli kultuurikongresside kui soome-ugri maailma tähtsündmuste ettevalmistamine. Kultuurikongressidel edendasid soome-ugri rahvaste koostööd kõrvuti keelemeestega ka arstid, juristid, feministid, karskustegelased jt. Üksteisele sõideti külla lausa tellimuslaevade ja -rongidega, sest enamasti võttis kongressidest osa üle tuhande delegaadi. Teiseks tähtsaks ülesandeks Fenno-Ugria Asutusele

oli hõimupäevade korraldamine, millega alustati 1929. aastal ja millest kujunes üleriigiline ettevõtmine. Hõimupäevade raames peeti sadu kõnekoosolekuid ja toimusid suurkontserdid. Eesti, Soome ja Ungari valitsused vahetasid hõimupäevade puhul tervitustelegramme.

Algselt pöörati palju tähelepanu väliseestlaste kogukonnale, hiljem toetati aga üha enam liivlasi. Fenno-Ugria Asutus andis välja liivikeelset õppekirjandust ning toetas 1939. aastal valminud Liivi rahvamaja ehitust. Venemaal elavaid hõimurahvaid toetada või nendega koostööd arendada oli märksa keerukam, sest isegi vähesed toimivad soome-ugri kontaktid said nende rahvaste rahvusintelligentsile saatuslikuks.

Fenno-Ugria Asutus suleti 1940. aastal. Enne veel jõudis asutus tegeleda Talvesõjas orvuks jäänud soome lastele laagrivõimaluste otsimisega.

Eesti jaoks 50-aastane okupatsiooni-periood ei tähendanud siiski soome-ugri kontaktide hääbumist, kuid muutusid valdkonnad ja tegijadki.

Sel perioodil intensiivistusid üha enam teaduskontaktid, kusjuures akadeemik Paul Ariste eestvedamisel kujunes Tartu Ülikoolist soome-ugri teadusmaailma tähtsaim keskus. Professor Kaljo Põllu juhtimisel hakkas Eesti Riiklik Kunstiinstituut (praegune Eesti Kunstiakadeemia) korraldama ekspeditsioone soome-ugri rahvaste juurde ja tollases Eesti NSV Riiklikus Etnograafiamuuseumis (Eesti Rahva Muuseumis) oli keskseks soome-ugri etnograafia uurijaks ja jäädvustajaks direktor Aleksei Peterson.

Samal perioodil muutusid aga sõnad hõimuliikumine, hõimupäevad ja Fenno-Ugria tabuks.

Fenno-Ugria Asutuse taastamine tõusis päevakorda alles 1990. aasta suvel. Nimelt oli Eestis asutatud mitmeid soome-ugri rahvastega koostööd arendavaid organisatsioone. Samal ajal oli ka Venemaal elavate soome-ugri rahvaste nn teine rahvuslik ärkamisaeg, mille tulemu-sena tulid kokku rahvuskongressid, asutati rahvuslikke ja kultuuriorganisatsioone (näiteks soome-ugri teatritegelaste, kirjanike ja noorte assotsiatsioonid).

Väikestel ühiskondlikel alustel tegutsevatel seltsidel polnud aga soome-ugri rahvaste rahvusvahelises koostöös edukaks osalemiseks piisavalt jõudu. Tekkis ilmselge vajadus tugeva keske organisatsiooni loomiseks. Nii ilmuski 1991. aasta 19. aprillil „Rahva Hääles“ ja 20. aprillil „Päevalehes“ Eesti Uurali Seltsi, Eesti Mari Seltsi ja Eesti Saami Ühenduse üleskutse Asutise „Fenno-Ugria“ taastamiseks: „...vajame siduvat lüli – katusorganisatsiooni, mis hõlbustaks infovahetust ja koostööd ning pakuks majanduslikku tuge“.... „ootame seda taastama ja toetama kõiki eesti ja meie hõimukultuuride ühendusi, asutusi ja organisatsioone, kes on asjast huvitatud ja kes olid taastatava asutuse liikmed Eesti Vabariigi ajal“. Fenno-Ugria Asutuse taastamiskoosolek peeti 30. mail 1991. Eesti Keele ja Kirjanduse Instituudis. 31. mai „Päevalehes“ ilmus teade: „Taastamiskoosolekul osales 50 asutise, organisatsiooni, rahvusliku seltsi ning ühenduse esindajaid“... „Fenno-Ugria Asutis on omaalgatuslik organisatsioon ja iseseisvusaegse asutise õigusjärglane, mille esmane eesmärk on edendada soome-ugri ja samojeedi rahvaste kultuuri, haridust ja teadust“.

Fenno-Ugria esimeseks tõsisemaks ettevõtmiseks oli taastada hõimupäevade tähistamine, mis kujunes kiiresti mastaapseks ja mitmepalgeliseks kultuurisündmuseks. Hõimupäevade raames on korraldatud teaduslikke konverentse, koostatud temaatilisi näitusi ning läbi viidud sadu folkloorikontserte suurtest teatrisaalidest kuni pisikeste külakoolideni.

Fenno-Ugria Asutus on aidanud Eestisse kõrgharidust omandama tulla enam kui 200 Venemaa soome-ugri rahvaste üliõpilasel, kellest mitmed on jõudnud ka doktori-kraadini.

Oluliselt on laienenud ja muutunud tähtsamaks väliskontaktid. Alates 1993. aastast esindab Fenno-Ugria Asutus Eestit Soome-Ugri Rahvaste Konsultatiivkomitees. Fenno-Ugria Asutus oli vahendajaks Eesti Vabariigi ja Komi, Mari, Udmurdi vabariikide vaheliste kultuuri- ja haridusalaste lepingute sõlmimisel.

Uudse valdkonnana tõstatas asutus etnofuturismi teema ning korraldas esimesed konverentsid. Praeguseks on etnofuturism Venemaa soome-ugri rahvaste loomingulise intelligentsi seas vägagi levinud.

Üha enam asus Fenno-Ugria Asutus toetama ka Eestis tegutsevaid soome-ugri rahvaste kultuuriseltse ja aitas kaasa mordva ning udmurdi seltside asutamisele ning erinevate soome-ugri rahvaste rahvuspühade tähistamisele.

1996. aastal alustas Fenno-Ugria Asutuse juures tööd Soome-Ugri Rahvaste Infokeskus, kes annab välja infolehte ja toimetab kodulehekülge www.fennougria.ee ning on organiseerinud mitmeid soome-ugri rahvaste info- ja meediaalase koostöö seminare.

Fenno-Ugria Asutuse korraldamisel peeti Eestis aastal 1997 Soome-ugri rahvaste VI folkloorifestival, 1998 Soome-ugri ajaloolaste II kongress ning 2004 Soome-ugri rahvaste IV maailmakongress, millest võtsid osa ligi 700 soome-ugri rahvaste esindajat, sh Eesti, Soome ja Ungari presidendid.

Praeguseks on Fenno-Ugria Asutusest kujunenud keskne erinevate soome-ugri rahvastega koostööd arendav,

koordineeriv ja toetav organisatsioon, kes tähistas 2007. aastal oma asutamise 80. aastapäeva.

Soome-ugri küsimus on meie ruumitaju ja mõtteilma küsimus. Kui me ei tegeleks sellega, siis paneksime ohtu oma rahvusliku identiteedi, oma keele- ja kultuurijuured. Venemaa soome-ugri rahvaste unustamine ähvardaks meid muuta juurteta puudeks. Mis juhtub, kui puul pole juuri, me teame, aga mis juhtub rahvaga, kes ei tunneta oma juuri, võime vaid aimata.

Tekst on avaldatud ka Hõimukalendris 2008-2009 (toim.).

Fenno-Ugria 80. aastapäevale pühendatud teaduskonverents 19. oktoober kell 12 - 15.30 Eesti Rahvusraamatukogus Tõnismägi 2, Tallinn

Konverentsi kava:

12.00- 12.30 Indrek Jääts: Idapoolsete soome-ugrilaste olukorrast III aastatuhande algul.

12.30-13.00 Svetlana Karm: Udmurtide etnoloogiline uurimine Eestis: uurijad, traditsioonid ja meetodid (19-20 saj).

13.00-13.30 Taisto Raudalainen: Vepslasi Vidlast Mägärveni.

Moderator: Aivar Jürgenson

Lõunavaheaeg 13.30- 14.00

14.00-14.30 Kadri Viires: Etnograafiliste jooniste osa soome-ugri rahvakunsti dokumenteerimisel. (EKA soome-ugri ekspeditsioonide põhjal).

14.30-15.00 Arvo Valton ja Muš Nadii (Nadežda Ptšelovodova): Soome-ugri kirjandustegevus 1996-2007.

15.00-15.30 Svetlana Tanõgina: Mari tudengite kohanemine Eestis.

Moderator: Kersti Sepper

HÕIMUPÄEVAD 2007 KAVA:
www.fennougria.ee

Esindasime Eestit soome-ugri kultuurifestivalil Saranskis

Kersti Sepper
Fenno-Ugria Asutuse direktor

Olgu kohe öeldud, et me saime kutse festivalil osalemiseks viimasel minutil. Eesti saatkonna kultuuriatašee Moskvas Andra Veidemann tegi Fenno-Ugriale vaid paar nädalat enne üritust ettepaneku viia Saranskisse Eestit tutvustav näitus.

Kuna kogu informatsioon saabus liiga hilja, et midagi põhjalikult ette valmistada, siis muutus esialgne näituse kontseptsioon, kuna Venemaa poolt esitati nõue, et näitus oleks esemeline ning hõlmaks ka ajaloolist aspekti. Korraldajate soov oli, et me võtaksime kaasa etnograafilisi esemeid ja eksponeeriksime neid, sealhulgas ka majapidamises kasutusel olnud tarbeesemeid.

Teades, kui keeruline oleks nädalaga, mis meil reaalset ekspositsiooni komplekteerimiseks jäi, seda muuseumide varast kokku panna, kindlustada ja saatedokumene vormistada, otsustasime koostöös kultuuriministeerimi välissuhete osakonnaga, et komplekteerime näituse Eesti Käsitöölidude meistrite ja kunstnike tööde põhjal.

Otsustasime Eestist Saranskisse sõita kolmekesi. Minuga oli kaasas ka poeg Ekke-Taavi, kes oli abiks asjade transportimisel ja tehnilisel ülespanekul, Moskvast liitus meiega Andra Veidemann, kellega meil sujus koostöö suurepäraselt.

Näituse jaoks ostime kolm rahvariideseeliku kangast ja ühe linase kanga, millega dekoreerisime meie käsutusse antud *izba* ehk majakese seinad. Kudumitest valisime välja kampsunid, mütsid, sokid, kindad ja pleedi, kus olid tikandid ja etnograafilised mustrid meie erinevate maakondade rikkalikest mustritest. Tarbeesemetest olid maalitud taldrikud, kruusid ja tassid, millel oli

rahvariiete seelikumuster ja naiste käiste tikandimuster. Kruusid sekundeerisid samasuguse mustri, mis olid seintel rippuvatel kangastel.

Lisaks olid meil rahvariietes puitnukud, mis me kleepisime metalli külge. Kaunistasime vastavalt korraldajatepoolsele nõudele oma majakese ka Eesti Vabariigi vapi ja lipuga ja majakese sissekäigu väikeste

Eesti lipp võeti mastist enne soome-ugri kultuurifestivali ametlikku lõppu. Foto: Kersti Sepper

tervituslippudega. Kogu näituse paigaldamise tehnilise lahenduse mõtlesime juba kodus välja. Meie näitus oli ruumiline, sest täitsime kõik põlvuskad, sokid ja mütsid mullikilega ja riputasime need erinevatele kõrgustele, et nad oleksid kaugelt vaadeldavad, aga moodustaksid samas terviku. Samamoodi tegime ka kudumite ja pleediga. Nõudekollektsiooni aetasime lauale Mustajala seelikukanga peale, kus need väga ilusasti esile tulid. Samuti olime me kõikidel päevadel rahvariietes, mis täiendasid omakorda visuaalset kooslust.

Nii ajakirjanike kui ka lihtinimeste huvi Eesti ja eestlaste vastu oli Saranskis väga suur. Seda juba seetõttu, et avatseremoonia kultuuri-programmis esinesid eestlased, keda me ei teadnud sinna tulnud olevat ja kellest me pärast ka midagi ei kuulnud. Samamoodi oli Eesti esindatud ka seppade juures.

Enne näituse avamist lihtrahvale astusid meie majakesest läbi ka Soome ja Venemaa presidendid Tarja

Halonen ja Vladimir Putin ühes Ungari peaministri Ferenc Gyurcsány'ga. Tarja Halonen vestles minuga eesti keeles, kiitis väga näitust ja seda, et me seal olime. Eestikeelne vestlus tekitas muudugi suure segaduse tõlkide seas ning mulle tundus, et seda proua Halonen taotleski ning vist isegi nautis. Putin küsis mult, kuidas mulle Saranskis meeldib ning ma vastasin omakorda, et hästi ning küsisin (vist etiketti rikkudes), kuidas talle meie näitus meeldib ja muudugi ta vastas samaga. Proua Halonen teatas selle peale kõva ja selge häälega eesti keeles, et see on väga ilus näitus.

Kohe pärast näituse avamist oli rahvast lihtsalt murdu, nii et me olime paari tunni pärast sunnitud

kasutusele võtma keeluala märgistava lindi.

Pakkusime inimestele Hiiumaa käsitsi valmistatud leiba. Kogu meie suur kohvritäis raamatuid ja trükiseid kadus esimese 3-4 tunniga, kuna me ei müünud neid, vaid jagasime tasuta. Inimestel oli tõsine huvi Eesti vastu, mitte nad ei haaranud asju niisama mälestuseks kaasa. Me kolmekesi suhtlesime aktiivselt kogu aeg ja vestlesime kõige erinevatel teemadel.

Kuna meil olid kaasa võetud ka venekeelsed raamatud Eesti rahvariistest värviliste illustatsioonidega (mis me lõpuks kinkisime Handi-Mansi kultuurikeskusele ja Udmurdi pedagoogilise instituudi raamatukogule), siis oli meil võimalus selgitada ka näituseeksponaatide päritolu ning näidata kaardilt, kus mingi kihelkond asub.

Näituse viimasel päeval kinkisime kõik väikesed lipud lastele, et nad saaksid koju minnes neid tänavatel lehvitada. Sest veel enne, kui lõppkontsert sai läbi, olid kõikide teiste

lippude kõrvalt staadionilt ja mujalt Eesti lipud maha võetud. Ei teagi, kas see oli üliagarate Eesti fännide töö või olid selle taga teised jõud.

Oli ülimalt oluline, et Eesti osales festivalil kas või ainult näitusega. Prae-

guses poliitilises olukorras on eriti oluline kontaktide loomine ja positiivse visiooni loomine Eesti ja eestlaste kohta. Sama tões ka meie kultuuriatašee Andra Veidemann, kes avaldas lootust, et see ei jää meil

mitte viimaseks koostööprojektiks. Meile on juba edastatud kutse korraldada tuleval aastal, mil Eesti Vabariik peab oma 90. aastapäeva, Saranskis Eesti kultuuripäevad.

Komi või venelane – selles on küsimus

Jaak Prozes
Fenno-Ugria Asutus

Sõktõvkaris lõppes vanima, 1990. aastal asutatud soome-ugri rahvaid ühendava organisatsiooni, Soome-Ugri Rahvaste Noorte Assotsiatsiooni VIII kongress. Esimest korda koguneti ilma eestlaste, soomlaste ja ungarlasteta, mis viitab taas soome-ugri rahvaste koostöö lõhestumise märkidele. Kohale olid saabunud 23 organisatsiooni esindajad enam kui pooltest liikmesorganisatsioonidest kõikjalt Venemaa soome-ugri regioonidest.

Kuna soome-ugri liikumisele oli Mordvas Saranskis toimunud kultuurfestivalil oma õnnistuse andnud president Vladimir Putin, siis võttis kongressist aktiivselt osa vabariigi juhtkond. Komi Vabariigi riigipea Vladimir Torlopov lubas assotsiatsioonile suurt ideoloogilist ja materiaalselt toetust. Riigipea märkis, et viimasel kümnel aastal on soome-ugri liikumine märgatavalt aktiveerunud ja ka riigi tähelepanu soome-ugri rahvaste probleemide vastu tõusnud.

Kongressil kiideti heaks ühenduse senise presidendi, mari Vassili Petrovi aruanne tehtud tööst. Petrov ütles, et vaatamata sellele, et organisatsioonil ei ole praegu kõige paremad ajad, on õnnestunud siiski täita üks ülesanne – aktiveerida rahvuslikud maanoored. Assotsiatsioon võttis uute liikmetena vastu Baškortostani Soome-Ugri Rahvaste Noorte Assotsiatsiooni ja noorte ajalehe „Jölöga“ Komi-maalt.

Paljud delegaadid kritiseerisid assotsiatsiooni viimaste aastate tööd. Terava sõnavõtuga esines ühenduse ekspresident Nina Nesterova Komi Vabariigist, kes leidis, et organisatsiooni tegevus on hakanud minema selgelt allamäge ja selle ilmekaks näiteks on Eesti, Soome ja Ungari esindajate puudumine kongressilt.

Aleksei Rassõhajeve. Foto: Artur Artejev

„Tänapäeval on loodud kõik tingimused, asutatud soome-ugri keskused Sõktõvkaris ja Saranskis, kes võivad assotsiatsiooni aidata,“ ütles Nesterova. Ta tegi ettepaneku luua kongressil uus töösektioon „Assotsiatsiooniprobleemid ja perspektiivid“. Teised arutelusektsioonid olid „Massimeedia“, „Etnopoliitika ja õigus“, „Rahvuslik estraad“, „Rahvuslik haridus“ ja „Maanoored, keel ja kultuur“.

Noorteühenduse liidrid keskendusid kongressi ajal põhikirja ja programmi uuendamisele, et laiendada organisatsiooni võimalusi, kuna peamised raskused on tekkinud juriidilise isiku

puudumise ja finantsprobleemide tõttu.

Kongressil võeti vastu 2007–2009 aasta tööplaan, mille kohaselt peaks näiteks 2008. aastal toimuma soome-ugri avatud ülikool Udmurtias ja etnomuusika festival Marimaal.

Kõige pingelisemaks kujunes kongressil uue presidendi valimine. Toimus põhimõtteline arutelu teemal, kas organisatsiooni president võiks olla venelane. Nimelt kandideeris presidendi kohale ka komide seas populaarne raadioajakirjanik ja endine diskor, kuid vene rahvusest Ilja Zubov. Lõpuks leiti, et soome-ugri maailm seda lihtsalt ei mõistaks ja valimiste lõppvoorut ei pääsenud. Siiski oli teema niivõrd aktuaalne, et kongressi lõppdokumentidesse, mis puudutavad muudatusi põhikirjas, viidi sisse klausel, et assotsiatsiooni president peab olema soome-ugri rahva esindaja ja oskama vabalt oma emakeelt. Lõpuks valiti assotsiatsiooni presidendiks komi Aleksei Rassõhajeve 28, kes on rahvaluuleteadlane ja noorteorganisatsiooni „Mi“-„Me“ aseesimees.

Järgmine kongress otsustati korraldada 2009. aastal Karjalas Petroskois. Siis tekib tõenäoliselt küsimus, kas uueks presidendiks saab karjalane, vepslane või ingerisoomlane, sest vastavalt traditsioonile valitakse president sealt, kus kongress toimub.

Läti Henrikuga siniste lehmade maal

Margit Langemets
Eesti Keele Instituut

Liivi reis 2007

Augustis koos liivlaste, eesti ja soome soost liivi asjatundjate, liivi keele õppijate, hõimuliikujate ja teiste liivlaste sõpradega järjekordsel Liivi reisil käies võis selgelt kogeda ajaloo puudutust: maa, mere ja tunaste

inimeste igavest kohalolu, muistset liivi väge ja selle kujustumist tänapäeval.

Annan endale aru, et paljuski toidab sellist tunnet n-ö kiusteolemine, uue aja liivlaste vaim ja pulbitsev tegutsemine – umbes nagu soomlased 1980ndate lõpus, 1990ndate alguses õhkasid Eesti meeleolu järele. Ja selle

värske jõu kõrval dekadentlik kaduvuse hõng, kõige puuduoleva, vägivaldselt katkestatu ja hääbuva tead(us)likult juhitud märkamine ja mäletamine.

Seekordne reis oli pühendatud soome keeleteadlase, liivi sõbra Mauno Koski mälestusele, keda tema nimepäeval, 19. augustil, meenutasid Sirpa Koski,

Carnikava Liivi kultuurikeskuse ees: Renāte Blumberga, Baiba Damberga, Gundega Blumberga ja Valt Ernštreit. Foto: autor.

Karl ja Sander Pajusalu. Bussis käis ringi Mati Hindi fotoalbum 1961. aastal liivlaste juures käigust, kus olid maalilised mustvalged pildid kitsarööpmelisest raudteest (*piški bān*), mis sõidutas inimesi Ventspilsi ja liivi külade vahel – nüüd pole kohati raudteetammigi näha, rääkimata tühjaks jäänud Īra külast, kus talukohti märgivad sildid puude küljes. Elavate hulgas pole enam ei pildil nähtud liivlased ega ka Erik Teder ja Eduard Vääri, Mati Hindi toonased ekspeditsioonikaaslased. Nii raamistas reisi, vähemalt minu jaoks, ühelt poolt Mati Hindi manitsus, kuidas “kõik, ka see reis, saab ajalooks”, teiselt poolt uus jõuline liivi elu.

Henriku Liivimaa kroonika

Lāti Henrikust ei saa Liivimaa puhul, teadagi, üle ega ümber. Henrikut – noorukit, kelle võimalik vanus Liivimaale saabudes oli 18 – on enamasti peetud sakslaseks, ka lātlaseks, ja miks mitte ka liivlaseks, eriti kui on teada, et ta näiteks kohanimede kirjanepanekul eelistas liivi kuju lāti oma asemel. Ajaloolased on “Henriku Liivimaa kroonikat” hinnanud tõetruuks jutustuseks, üsna samaväärselt on suhtunud Henriku keeleandmetesse, oldud päris vaimustuses tema filoloogilistest mõtisklustest. Henriku ilmekus, tema kohatine erapoolikus

meelitab temaga polemiseerima, nagu seda harrastasid kõik meie reisirühad Tapio Mäkeläinen, Valt Ernštreit, Karl Pajusalu, Tiit-Rein Viitso ja Mati Hint. Sedasama on hiljuti viljelenud ka näiteks Andrei Hvostov oma draamatekstis „Henrik” (2006) või Andres Ehin oma sel suvel etendunud näidendis „Volquin Varbola all ehk saatuslik kihlvedu”. Ka keskaja ajaloolasi on erutanud tole ajastu sisu: et kas see oli pigem (kirjasõna toov) Euroopa laienemise protsess, kõigi nagistamine kõigiga või ühtne vabadusvõitlus, nagu rahvasuu seda räägib.

Keeleajaloo mõttes on Liivimaa kroonika see allikas, kus leiduvad üksikud esimesed eesti ja liivi keele üleskirjutused: tuntud pilkefraas *Laula, laula, pappi!*, üheselt seletamata *magetac*, liivikeelseks arvatud *Maga magamas* ning appihüüdeks tõlgendatud *Tharapita*. Üksikuna on olemas neli sõna: *kihelkond*, sõjasõnad *malev* ja *maja* (“maleva laagriplats”) ja *vaip*. Liivi isikunimedest on mainitud: *Ylo* (hääldatuna /ilo/), *Viezo* (vrd eesti Viitso), liivlaste vanemad *Ako* ja *Caupo* (küsimused reisiseltskonnale: kas Kaupo oli reetur või kangelane? miks Akole on püstitatud mälestusmärk, aga Kaupole mitte?). Paul Alvre on imestanud, et loodusest võetud nimesid on liivlastel väga vähe, rohkem on töötanud mudel *nomen est omen* ehk

teisisõnu, nime on andnud teatav esilduv loomujoon (aga nii on see olnud ka teistel rahvastel).

Eriliselt kõnekaks muutuvad seoses pideva ringisõitmisega ja siltide lugemisega kohanimed. Näha nime Jennas, mille Sjögren omal ajal liivi keelejuhilt on üles tähendanud, praegusel talusildil Pühajõe (Svetupe) kaldal keerutava tolmuse kruusatee ääres, on otse kummastav. Kui Eestist Riia suunas liikuda, võib Karl Pajusalu kinnitusele, kui vaid osata, liivi algupära välja lugeda alates Tahkurannast, kohanimedest alates Laigaste ninast (vrd liivi *laiga* ‘lai’). Ži-lõpulised lāti kohanimed (Ainaži, Limbaži, Kuiviži jm) peegeldavad sellesama -ži näol liivi ainest, ja kõige tipuks muidugi nimed, mille algusosa on *Liv-*, *Līb-* või *Lībie-* – need on kindlapeale liivlastega seotud! Ühisesse läänemeresoome sõnavarasse kuuluvad ka paljud maastikusõnad.

Omaaegse (Henriku) *Lyvonija* alad hõlmasid suure osa praegusest Põhja-Lātist, kus vanimad liivlaste asualad paiknevad piki kolme suurt jõge: Salatsi, Koiva (Gauja) ja Väina (Daugava) ääres. Reisil läbisime palju kohti, nimetan vaid mõnda: Staicele, Lemsalu (Limbaži), Võnnu (Cēsis), Sigulda, Turaida, Lielvarde, Üksküla (Ikškile), Riia, Kuramaa rannakülad,

Ventspils. Henriku tekstis on suur osa neist olemas: *Saletsa, Sygwalde, Thoreyda, Koiwa, Ykescola, Riga*. Kuramaalt on Henrikul ainult üks kohanimi: *Winda* (Ventspils, liivi Väanta – küsimus Tiit-Rein Viitsole: kes olid vendid?). Ükskülas (liivi *Ykescola*), kohas, kuhu piiskop Meinhard 1185. aastal rajas esimese katoliku kiriku, võis Karl Pajusalu vahendusel kuulda mitut võistlevat versiooni tolle mõistatusliku nime asjus.

Liivi asi ja Läti hool

Mõte, mis reisis kummitama jäi, oli küsimus: mis saab edasi? Tõesti on uhke ja hää näha liivi asja uuel moel hingamas, kaasa elada juba kolmteist aastat toimunud Liivi kultuurikeskuse fanaatilise neliku – Renāte Blumberga, Gundega Blumberga, Baiba Damberga ja Valt Ernštreiti – „utoopilistele“ ettevõtmistele. On öeldud, et kultuuri on kergem hoida kui keelt, sestap mõtlen, et mis ikkagi saab liivi keelest? Kas ta ärkab elule? Saab „mõnel määral kõneldavaks keeleks“, nagu Paul Ariste omal ajal (1977) on kirjutanud Cornwalli patriootide õnnestunud katsest velmata korni keelt 150 (!) aastat pärast viimaseks korni kõnelejaks peetud kalakaupmehe surma? Liivimaal on ju olukord üsna sama: armastatakse ja harrastatakse oma esiisade omapäraselt kultuuri, ajalugu ja keelt, on loodud seltse, üllitatakse raamatuid, õpikuid ja sõnastikke, korraldatakse keelekursusi, lauldakse, luuletatakse, peetakse

liivikeelseid kõnesid. Pole võimatu, et varsti saabub aeg, kui praegused liivi keele oskajad hakkavad ise uusi sõnu tuletama liivi algupäraste liidete abil, ise oma keelt looma.

Ja riigi toest ja poliitikast rääkides: keel ja kultuur on toredad asjad, aga kui riigi käsi on nõrk ja meel leige, siis liivlaste ja nende sõprade entusiasmist ei piisa. Muide, sama prints Louis Lucien Bonaparte (Napoleoni venna-poeg), kes kirgliku (väike)keelehuvilisena aitas püstitada mälestussammast korni keelele ja viimasele kornlasele, toetas 1863. aastal ka liivi asja, rahastades Wiedemanni liivikeelsete raamatute redigeerimisel ja avaldamisel.

Kuigi Jaak Prozes on varem öelnud, et Lätit võiks Venemaale eeskujuks tuua oma põlisrahvastesse suhtumise poolest – mis osas tal on kindlasti õigus –, siis, nagu alati, saab paremini ja rohkem, raha pole nagooni kunagi küllalt. Eestlasena on paslik siinkohal meenutada, et paljurahvuselisest Austriast pärit vähemusrahvuste ideedel põhinevat kultuuriautonomia seadust rakendati esimest korda maailmaajaloos just Eesti Vabariigis (1925, teist korda võeti see vastu 1993). Tõsi, rühma suurus peab olema 3000 hinge... Põlisrahvusi kaitsva Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste raamkonventsiooni, kus inimeste arv pole ette kirjutatud, ratifitseeris Läti üsna hiljuti, 2005. aastal (Eestis jõustus see 1998).

Kui vaadata korni keele seisutänapäeval (1993. aasta andmed), siis on selle õiguslikuks staatuseks märgitud „osaliselt tunnustatud“, kõnelejate arvuks koguni 1000 (!). Samas ei pruugita seda halduses, sh kohanimedes, koolis ei õpetata, aga ilmub paar ajakirja, raamatuid ja BBC kannab iga nädal üle viieminutilist raadiosaadet. Läti riigil on teha küll ja küll: kirjutada näiteks liivi kohanimed Liivi ranna siltidele, nagu ka Läti ja iseäranis Kuramaa kaardile, lisada ajalooõpikutesse eraldi peatükk liivlastest, arendada liivi ajakirjandust ja internetti, elu sisse puhuda Irē rahvamajale. Lihtsalt „aidata liivlastel ehitada liivlasi“, nagu Valt kunagi osutas.

Sinised lehmad

Ja lõpuks, need sinised lehmad – kas nad ikka on päriselt olemas? Või on nad liivlaste lugude salapärased olendid, kes aeg-ajalt ilmuvad merest, et siis merre tagasi kaduda? Jah, nägime (Nele vist ei näinud) bussiaknast ühte lehma, kes ei olnud pruun või kollakas nagu teised seal karjas, aga kas ta oli sinine? Ja kui ta oli sinine, siis kas ta ikka oli See Õige Sinine? Seda ja kõike muud tasub edaspidigi liivlaste maale uurima minna, siis juba “täiesti tõsiteaduslikult”, nagu toonitas reisikorraldaja Tapio Mäkeläinen.

Kasutatud allikad: Paul Alore, Paul Ariste, Sander Liivaku artiklid, Kaido Lauritsa magistritöö, Kerti Tergemi usutus Valt Ernštreitiga, keskaja ajaloolaste Sirbi vestlusring, võrgumaterjalid.

”No kes siis selle tembuga hakkama sai?” Eesti Kunstiakadeemia ekspeditsioonist Siberi eestlaste juurde

Madis Tuuder, EKA magistrant

Tänavune EKA (Eesti Kunstiakadeemia) soome-ugri ekspeditsioon oli mitmeti tähelepanuväärne. Esiteks oli tegu juubelisõiduga – nimelt on 1978. aastal professor Kaljo Põllu poolt käima lükatud traditsioon kestnud järgemööda 30 suve. Samuti oli sümboolne reisi sihtkoht – Siberi eesti ja setu külad. Varem on EKA ekspeditsiooni raames Venemaal elavaid eestlasi uuritud ka 1999. aastal, kui külastati Baškiirias elavaid marisid ja udmurte. Viimaste kõrval leidis seal ka (endisi) eesti külasid, kus sealviinute sõnade järgi oli aga aeg teinud juba oma töö. Siberi eestlus seevastu osutus tunduvalt elujõulisemaks.

Ülem-Suetuk. Vaade Mägiuulitsale. Foto: Madis Tuuder

2. juulil asus Balti jaamast teele kokku kaheksa inimest – ekspeditsiooni juht Kadri Viires, nüüdsed EKA vilistlased Karri Tiigisoon ja Toomas Paaver, üliõpilased Marge Laast, Eelike Virve ning allakirjutanu. Lisaks *ekalastele* oli grupp ka kaks folkloristi Eesti Kirjandusmuuseumist – setu asjatundja Andreas Kalkun ning staažikas idaeestlaste uurija Anu Korb.

Meie huviorbiidis olnud eesti ja setu külad paiknevad Lääne-Siberis Krasnojarski krai lõunaosas, neist suurem osa pea miljonilise elanikkonnaga Krasnojarski linna lähiümbruses. Osa sihtpunktiks olnud küladest asus Krasnojarskist lõuna pool Abakani linna ümbruskonnas nn Minussinski nõos. Antud piirkond on nii ajalooliselt kui geograafiliselt võrdlemisi huvitav. Nimelt on tegu samojeedi sugu hõimude – tänaseks küll juba välja surnud kamasside, motorite jt põlise asualaga. Teistest põlisrahvastest on esindatud veel hakassid ja tuvalased, kelle nimivabariigid paiknevad krai lõunapiiril. Kunagistest hõimudest annavad märki piirkonnas esinevad arvukad kaljujooniseid, mida meil õnnestus ka osaliselt külastada.

Suur osa sealsest elanikkonnast on aga erinevast rahvusest väljasaadetute ja –rännanute järglased, mistõttu võib piirkonnast vene külade kõrval leida nii eesti, läti, saksa, mordva, tatari kui tšuvaši külasid. Piki kraid kulgeb Siberi üks olulisimaid ühendusteid – Jenissei jõgi, krai lõunaosas, üsna Mongoolia piiril kõrgub Sajaani mäestik. Suurem osa maastikust on võrdlemisi mägine ning kaetud tiheda metsaga, Minussinski ümbrus seevastu meenutab Lõuna-Eesti kuppelmaastikku. Praegu elab Siberis kokku umbes 10 000 eestlast ja setu (Venemaal kokku umbes 28 000).

Jõudnud Moskvast lennukiga Krasnojarskisse, võtsid meid seal vastu kohaliku eesti kogukonna liikmed, kelle hulgas oli nii Siberi külades kasvanuid ning hiljem linna tulnuid kui ka Eestist pärit ning peale ülikooli Siberisse tööle suunatud. Peale põgusat tutvust Lääne-Siberi ühe olulisema keskusega – linn paikneb mõlemal pool piki Jenissei jõge maaliliste mäeahelikega piiratud orus ning on seetõttu oma looduslike dominantidega võrdlemisi idülliline – jagunesime kaheks. Üks grupp sukeldus Krasnojarski lähedal asuvasse valdavalt setu küladesse

Haidakki, Narva ja Bulatnovkasse, teine siirdus lõuna poole Minussinski-Abakani kanti. Viimase seltskonna üheks peamiseks eesmärgiks oli jõuda idaeestlaste kõige elujõulisemasse ja ilmselt Kodu-Eestis ka kõige tuntumasse külla Ülem-Suetukki, kusjuures plaanis oli ära näha vana kalendri järgi 6. juulil peetav jaanipäev.

Arvestades kohalikke teeolusid ja ebatäpseid kaarte, osutus küla leidmine võrdlemisi keerukaks. Kohalik Minussinski taksojuht kuulis säärasest külast esimest korda, seega tuli sõita puhtalt intuitsiooni järgi. Pärast mitmetunnist rappumist mööda juhuslikke põlluheteid jõudsime lõpuks siiski pärale. Üleni higine ja pisut närviline autojuht kadus üsna nõutu näoga kohe, kui oli meid külapoe juures maha pannud. See, et tegemist on õige külaga, selgus juba bussiaknast välja vaadates, kui nägime kõrgendikul keset küla pisut räsitud ilmega kirikuhoonet. Tegemist oli selgelt äratuntava sümbooliga, kuna Suetuki külast on just kirikuvaadet varem siin-seal korduvalt nähtud.

Nagu mainitud, on tegu suurima tänaseni säilinud eesti asundusega väljaspool Eestit, mis tähistas hiljuti oma 150. aastapäeva. Nagu enamik siinseist küladest, on ka Suetuk alguse saanud väljasaadetutest, kusjuures algselt on tegu olnud hoopis soome, hiljem soome-eesti segakülaga. Viimane soomlane, keegi Paavo-nimeline mees, suri mõned aastad tagasi. Hetkel on külas umbes 200 elaniku, kellest mitte-eestlasi on ehk parkümmend. Umbes pool sajandit tagasi on külas olnud isegi üle tuhande elaniku, suur osa hiljem lahkunuid elab tänaseks Eestis, massiliselt on lahkunud ka rajoonikeskusesse Karatusi (vn. k Karatuzskoje), aga ka lähimatesse linnadesse Minussinskisse ja Abakani. Eestlaste olemasolu Karatusi rajoonis on võrdlemisi tuntav, nii mitmedki kohalikud „bojaarid“ on valdavalt eesti soost, rajooni mastaabis tegeldakse nii põllupidamise kui pagari-tööstusega, isegi rajooni esimees on eestlane.

Olnud küll teadlik säärase küla olemasolust, oli kohale jõudnuna üsna ootamatu külatänaval seistes ühtäkki poe juures jauravate küla-meeste eestikeelset loba kuulda. Hetk hiljem ilmus välja noor ema, kes oma poega taga otsides hüüdis: „Juku-Juku, tule koju...!“. Olgem ausad,

esimene elamus oli parasjagu üllatav.

Meid majutati endisesse lasteaeda, kus nüüd asus hääbuva kooli (veel mõned aastad tagasi käis seal 50 last, nüüd aga vaid parkümmend) raamatukogu ning söökla. Samal ajal käis külavanem Ernst Lelle prikaaside järgi kõrval tantsuplatsil jaanitule ettevalmistamine, pühadeks saabus samal päeval Eestist külla ka kohaliku koguduse õpetaja-hooldaja Jaanus Noormägi. Nõukogude ajal klubiks olnud kirikuhoones peetakse juba viimased 15 aastat taas jumalateenistusi, kuid ka see traditsioon kipub hääbuma. Sellest aastast hooldab aina hõrenevat kogudust pastor Noormäe asemel kohalik ingeri papp isa Vjatšeslav, mis sisuliselt tähendab ühtlasi ka eestikeelsete teenistuste lõppu. Külas vaieldamatu pühaku staatuses olevat Noormäge jäävad taga igatsema just vanema põlvkonna esindajad. Mitmed väitsid, et jaksaks veel kirikus käia küll, ent venekeelsest jutust ei saa nii hästi aru.

Kunagi ümberkaudsetel kungastel laiunud hajaküla on stalinlike reformide tulemusel koondatud kokku tänavkülaks, mistõttu see meenutab oma lääpas tarede ja tänaval hulkuvate loomadega romantilist vene kolka-küla. Kui suuline pärimus, ja mis peamine, selle kandja emakeel on elanike hulgas säilinud, siis kohalike eestlaste olme on suures osas naabritelt venelastelt üle võetud. Seda üllatavam on säärases keskkonnas selget, pea aktsendivabalt eesti keelt kuulda. Kuna küla on asustatud põhja-eestlased, on sealne keel ka võrdlemisi lähedane tänasele kodueesti keelele. Pisut on tunda ka soome keele mõju, mis on märk eestlaste hulka assimileerunud soomlastest. Kunagise asustamata maa on eestlased märgistanud ka oma nimetustega. Külas ja selle läheduses asuvad Sadulamägi, Munamägi, Papimägi, samuti Papijärv, Andrese järv, tänavanimedena toimivad näiteks Piibuots ja Saarepealne.

Jaanipäev kujunes ootamatult koduseks. Pidu algas pärast õhtust lehmalüpsi, seega alles päikseloojangu aegu. Suetuki jaanituli on ümbruskonnas üsna tuntud, hulk horde oli tulnud pidutsema naabruses asuvatest vene küladest. Üllatavalt paljudele olid külla tulnud ka Eestis elavad sugulased, peamiselt need, kes siin ise kunagi üles kasvanud. Peo põhiliseks meelelahutajaks oli külapoistest

koosnev puhkpilli-orkester, mida veab juba 30 aastat väsimatu entusi-asmiga külavanem Lelle Ärni. Et lõkgetuli ikka kenasti säriseks ja sädemeid lennutaks, oli see üles sätitud noortest värsketest kaskedest. Pidu kestis pea hommikuni, järgmisel päeval oli külarahvas kui üks mees surnuaiapäeval, kusjuures asendamatu kollektiivina oli ka seal platsis küla puhkpilliorkester. Nagu ka jaanituli, toimib ka kalmistupüha „suguvõsa kokkutulekuna“. See on piisav põhjus, et üle rajooni, krai või mandri laiali olevad sugulased-tuttavad korra aastas saaksid kokku tulla. Mõnele on see ainuke koht, kus emakeeles juttu puhuda.

Kõigest hoolimata mõjub Suetuki järjepidevus omamoodi fenomenina. Küla eelis on ilmselt paiknemine totaalses perifeerias, mis omakorda on teinud sellest üsna suletud kogukonnaga enklavi. Selle tõttu pole külla imbunud kuigi palju ka võõraid. Külarahva töökus ja vilgas seltsielu – 100 aastane orkester, taastatud kogudus, sugulaste kaudu sidemad Kodu-Eestiga – on säilitanud teatava alateadliku eneseuhkuse. Kui olme tasandil erisusi praktiliselt pole, siis mentaliteet eristub naabritest tuntuvalt, kusjuures oma erilisust ja paremaks olemist rõhutavad ka noored, kes külla jäänud on.

Võimalik, et tegu on lihtsalt nooruse maksimalismiga, kuid külapoiste lõõpimine venelastest sõprade üle, kes eestikeelsetest naljadest aru ei saa, on märk teatavast üleolekust ning see annab lootust. Suetuki poistel on ikka kõige kiiremad „matoorid“ (mootorrattad) ja kõige parem samakas. Samakat käidi tõesti naaberküladestki ostmas, veel paremini läheb see aga kohapeal kaubaks. „Matoori“ külgorvis on ikka üks

„vautšer“ (liitrine plastikpudel) kärakaga ning mõni tomat peale haugata. Teisalt, ega muud õhtuti teha polegi, sest uljaspeadest Suetuki poistel on üks probleem – pole tüdrukuid. Neid tuuakse vajadusel naaberkülalt, omi lihtsalt pole, sest neid sünnibki vähe. Samuti on ka tüdrukud altimad linna minema. Säärane olukord võtab jällegi lootuse. Eelmisel aastal sündis külas vaid üks laps.

Järgmisena külastasime veel üht Karatusi rajooni küla, eelmisest umbes 80 kilomeetri kaugusele jäävat Ülem-Pulanit (kutsutud ka Viru-Pulaniks, vn. k Verhnjaja Bulanka). Sealne pilt oli aga tunduvalt nukram, olgugi et ereda isiksusi kohtas selles vaevalt 50 elanikuga külas rohkemgi kui Suetukis. Pulanis polnud enam kooli, paarkümmend aastat tagasi oli maha põlenud kirik, kunagiste tarede asupaiku meenutasid vaid nõgese-puhmad tänavate ääres. Suur osa rahvast on kolinud naaberkülla Motorskisse (muide, kas pole see mitte vihje seal kunagi elanud motori hõimudele), kohale jäänud nooremad inimesed kippusid aga erinevalt Suetuki imadest juba vene keeles rääkima.

Meeldejäävaks kujunes ühine dessant perekond Leeride juurde, kus paari pitsi kangema järel pereema laulu lahti löi ning selgete elumehe tunnustega pereisa aina vene võimu kirus. Omapäraseks lööklauseks kujunes keskealise perepoja lause „No kes siis selle tembuga hakkama sai?“, mis lendas üle huulte pärast seda, kui kellelgi pitsi pärast kummutamist poolikuks jäi. Hoolimata lõbusatest seiklustest, mida kõike kirjeldada ei jõua, tekkis mul Pulani peale mõeldes vägisi mõte, kas ma paarikümne aasta pärast tahangi

praegu veel elujõulist Suetukki külastada. Seda olukorras, kus kohapeal oma tüdrukuid napib ja poistelegi paratamatult Minussinski bussijuhi töö ahvatlevam on kui kodukülas põllu peal müttamine.

Enne ekspeditsiooni lõppu külastasime veel Krasnojarski lähistel asuvat Uus-Petseri küla (vn. k. Novaja Petšora). Küla asus salastatud tuumalinna Zelenogorski ehk koodnimetusega Krasnojarsk-45 külje all, mistõttu selle leidmine kaardi järgi osutus taas mõttetuks. Siiski saime tuumalinna sõitva kohalikus mõistes ülimoodsa tumedate klaasidega liinibussiga külakesele võrdlemisi lähedale.

Sel korral oli tegu eesti-setu segakülaga, kusjuures eestlased ja setud olid kunagi siin lausa küla keskelt jooksva taraga eraldatud. Täna on sulatuskatel oma töö teinud, lisaks on küla tänu üsna tihedale asustusele ja linna lähedusele küllaltki ahvatlev elupaik ka venelastele, kes moodustavad külaelanikest juba poole. Eesti päritolu noored esivanemate keelt enam ei räägi, seetõttu mõjus täiesti paradoksaalselt ühe noore perekonna poolt tänaval maha peetud tüli, kus venekeelse sõimu vahele ühtäkki eestikeelsed vängemad sõnad visati. Ja seda hoolimata sellest, et vene keeles kõlavast vastavad väljendid palju ilmekamalt ja konkreetsemalt.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Siberi eestlus elab. Kui see paratamatu protsessina füüsiliselt hääbubki, siis märkidena jääb ta mingil kujul kindlasti toimima. Enne ärasõitu Uus-Petserist selgus, et võrdlemisi noor ja väljakujunemata traditsioonidega kinnine linn Zelenogorsk on hiljuti leidnud ei-tea-kust endale omapärase mooduse pidada – teha linna-serva lõke ja selle ümber tantsida.

Viis päeva Udmurtias ühes saba, sarvede ja sõnadega

Üve Maloverjan

Fenno-Ugria Asutus

Läheme juba mitmendat päeva niimoodi koos Rainiga koolist koju. Kalossid on meil jalas ja ukerdame hanede vahel mööda porist küladeed, natukenegi kuivemaid kohti otsides. Vihma sajab pidevalt.

Mu kaaslane Raini jäi juba teisel päeval haigeks. Aga Galja poolt

pakutud kumõskat ta võtta ei taha, ütleb, et „see on tema vatsa jaoks liiga vahva“ ning tablette ei söö. Galja-tädi on temaga päris hädas. Muidu on Raini sama vana kui Galja, 60 või 61, kuid tema on selline lihtne soome proua. Galja on udmurdi mutike.

Galja tütar Olja räägib, et ema näeb sellepärast Rainist palju vanem välja, et ta elab üks ja meest ei ole. Võimalik. Aga võib-olla võtab pidev töö ka inimese läbi, jään ma mõtlema. Galja

rabab mitmel rindel. Koolis on ta kokatädi, kodus aga ootavad kaks kitse, seapõrsas, jänessed, mesilased ja logisev majapidamine.

Galja elamine on vist Udmurtia mõttes tavaline. Kolme otsaaknaga maja, siseõu, saun ja suvekööök, põrandas oleva auguga välikäimla. „Oled sa sellist enne näinud?“ uurib Raini minult. Ütlen, et pole viga, Eestis on peldikuid kah veel küll ja küll. Siis hakkab aga mõtlema, et meil

saab seal tavaliselt ikka istuda ka, põranda-auk on rohkem selline idapoolne mood.

Õpime Rainiga kohalikus koolis udmurdi keelt. "Kin ton, kötöš ton?" kordame õhtuti koos Galjaga teed juues. Mina õpin küll rohkem soome keelt, sest Raini venet ei mõista, ingliskeeles aga pole mõtet omavahel rääkida, kui kõik on peaaegu arusaadav. Hõimurahvaste värk, ühesõnaga.

Ürituse nimi on Soome-ugri suveülikool. Seal on koos palju noort rahvast, gümnaasiumiõpilasi isegi vist rohkem kui tudengeid. Eks nad õpivad oma juurtele lähenema. Meetod on valitud selline, et istuvad ja arutavad päevad otsa ja siis kirjutavad projekte. Tänapäevane elu on ju projekti-põhine.

Meie koos Raini ja tema õpetajatest sõprade Janne, Tiina ja Helenaga oleme selles seltskonnas nagu mingid tulnukad. Õnneks leiti meile tegevus ja pandi keelt õppima. Üks päev viskasime me küll poppi, võtsime koolibussi (selline klassikaline kolhoosibuss) ja sõitsime pealinna Iževskisse ekskursioonile.

Sarapulis käisime ka, see on kena vana linn Kaama jõe kaldal. Tõsi küll, udmurte ei pidanud seal elama, juudi kaupmeeste linnake paistis rohkem olevat.

Tagasiteel küsib Janne mult bussis mingist külast mööda sõites: "Mis sa arvad, Üve, kui me elaksimegi siin terve oma elu? Niimoodi kahekesi selles külas, sünnist surmani..." Janne uurib kogu aeg ka seda, kas Eestis oli

Suveülikooli esimesel päeval peeti külas uhke pidu maha, isegi soome proudad Helena ja Tiina (äärmised) said udmurdi rahvariided selga ja pitsi kumõskat kätte. Foto: Üve Maloverjan

ikka nõuka ajal kõik samasugune, nagu siin Udmurtias. Iževskis Kalašnikovi muuseumis suutsin ma teda isegi rõõmustada, rääkides, kuidas me viiendas klassis neid automaate muudkui lahti võtsime ja kokku panime. Enda mäletamist mööda olin ma sellel alal päris proff.

Päevad mööduvad kohutavalt aeglaselt. Hommikuti Galja lapselaste mürgeldamise peale ärgates mõtlen ma ikka, et mitu hommikut siis veel. Ja ühel õhtul enne magamajäämist saadan ma sõbrale telefonisõnumi sooviga, et tal võiks ju olla saba.

"Saba ja sarved on kindlasti midagi ürgselt soomeugrilikku," mõtlen ma.

Viimasel päeval arutatakse koolis projekte ja peetakse kõnesid. Kõik muudkui räägivad, räägivad ja rää-

givad. Kõik on poeedid, kirjanikud ja tähtsad õppejõud. Mind on alati hämmastanud venekeelsete inimeste võime leida ühe mõtte väljendamiseks korraga nii mitu sõna, aga seekord hämmastab see mind eriti. Küsin õpetajate toas Larissalt, kes on vaata et kohalik minister, et miks see siis nii on. Tema ütleb, et udmurdid ongi kõik ainult kirjanikud, kunstnikud ja kultuuritegelased.

Lõpus, kui on vaba mikrofon ja kõlavad tänusõnad, suudan ma vist isegi ettepaneku teha, et teinekord võiks sellise ürituse käigus ju ka midagi praktilist ette võtta. Näiteks tädi Galjale uue peldiku ehitada, mõtlen ma sinna tasakesi juurde.

Agasamas – kas siis tingimata peab? Sõnad on ju sama ilusad kui käega katsutav minevik, kolhoosibuss ja külavahetee.

Mari laste pikk reis Kloogaranna laagrisse

Vladimir Kozlov (Laid Šemjer)
Mari-Eesti suhete arendaja

Nende kahe kuu jooksul, mis mul kulus mari laste ja täiskasvanute Eestisse lastelaagrisse saatmise organiseerimiseks, tundsin ma end mõnikord väga suure ja mõnikord kääbusest väiksema inimesena.

Suurena pani mind end tundma uhkus, et on olemas selline rahvas nagu marid, kes suudavad vaatamata kõigele vajalikul hetkel organiseeruda. Kogu see sõit oli organiseeritud rahvadiplomaatia tasemel selliste

ühiskondlike organisatsioonide poolt nagu on Ülevenemaaline mari nõukogu Mer Kanaš ja Valentin Kolumbi nimeline muuseumikeskus.

Lastest valiti välja Marimaa ja maride asualade andekaimad. Vaid Baškortostani marid jäid tulemata, sest üks neist haigestus ja teine ei julgenud üksi nii pikka reisi ette võtta.

Organisatsioonilistest küsimustest oli seekord kõige raskem välispasside vormistamine, sest selleks oli aega vaid üks kuu. Passide puudumisel venis ka viisakutse tegemine ja piletite

ostmine. Kuid lõpuks saime me kõik tehtud.

See üritus õpetas paljusid mari lapsi ja täiskasvanuid muu hulgas endale ka rahastamist otsima. Maalastel oleks oma jõududega olnud väga raske Eestisse sõita, seepärast taotlesid nad toetust nii kohalikelt omavalitsuselt kui ka erinevatelt sponsoritelt, ning saidki seda.

Mina olin neil tagasisaabumisel vastas ja nägin rõõmust säravaid nägusid, kuigi nad olid ööpäevasest sõidust Peterburist Joškar-Olasse parajalt

Mari lapsed linnaekskursioonil. Foto: Eha Viluoja

väsinud. Seda mõistsin ma pärast oma tütreid vaadates.

Algul kavatsesime me seekord Eestisse saata vaid meie vanema tütre Aivika, kes on olnud seitse aastat mari teatristuudio Voštontšõšš aktiivne liige. Teine tütar sattus reisiseltskonda alles viimasel hetkel, kui Voronežis sisseastumiseksameid teinud Aleksei Otšetov reisist keeldus. Möödunud aastal sai see poiss mari luulekonkursil esikoha ja me tahtsime teda selle eest premeerida.

Tulemata jäi veel üks tüdruk, kes õpib Verh-Ušnuri küla kuulsas eksperimentaalses rahvuskoolis, kuhu veetakse alati kõiki suursaadikuid ja teisi tähtsaid ninasid vaatama, kui heades tingimustes mari lapsed õpivad. Tüdrukul oli olemas nii välispass kui koolist antud sõiduraha, kuid siis teatas tema ema,

et tema ei lase tüdrukul üksi kusagile Eestisse sõita. Ei tea, mis sellele emale sellist mõju avaldas.

Kõik lapsed olid sõidust ja puhkusest lihtsalt vaimustuses ja kiitsid, kui hästi neid vastu võeti ja kuidas nad kohalikega sõbrunesid. Rongijaamas üksteisest lahkudes olid neil olnud lausa pisarad silmis, kuigi algul ei olnud harjumine Eesti lastega kerge, sest mentaliteet ja kasvatus on meil ju üsnagi erinevad.

Isegi täiskasvanud vahetasid pärast omavahel eestikeelseid fraase. Minu noorem tütar Irga saatis nädal otsa eestikeelseid SMS-e, kuigi mul sai juba villand tõlgiks olemiseks. Nüüd uurib ta, kus oleks Joškar-Olas võimalik eesti keelt õppida.

Üks täiskasvanutest tuli mind hiljem tänama ja ütles, et tal pole kunagi nii

südamlikku puhkust olnud. Kõige pisem, Nadjuša Volžski rajoonist sai aga tund aega pärast Eestist saabumist oma kodukülas kõige kuulsamaks. 1. septembril rääkis ta koolis klassi ees oma reisist ja veenis ka teisi luulekonkursil esinema.

Mari televisioon tegi reisist eraldi saate ja mulle helistati pärast seda veel õhtu otsa ning avaldati heameelt. Ka ajalehtedes ilmus Eesti laagri kohta lugusid. Hiljem kuulsin ma, et järgmisel aastal on maridel endil plaanis Eesti lapsed laagrisse kutsuda.

Mari-Eesti lastelaager sai teoks Eesti Lastekaitse Liidu ja MTÜ Fenno-Ugria Asutuse koosöö tulemusena, projekti toetas Eesti Vabariigi Välisministeerium. Lisaks 13 lapsel Mari Eli Vabariigist osalesid laagris ka eesti lapsed Tartumaalt.

Miks mind tõmbab tagasi Udmurtiasse

Ingmar Viires, kooliõpilane

Ma olen käinud igal Udmurtia laagrireisil, mis on Fenno-Ugria eestvedamisel toimunud. Neid on olnud kokku kolm. Ma olen mõelnud, et mis mind seal nõnda paelub ega polegi ühest kindlat vastust leidnud.

Niisiis ma räägin kogu reisi algusest lõpuni ära.

Kuna seda laagrit eriti ei reklaamita, siis on põhilised minejad omad tuttavad. Kamp on olnud igal aastal väike – kuni 12 inimest. Kahepäevane rongisõit Iškari on paras, et omadega

vennastuda. Üleüldse, kupeed oma kitsuses teevad sõidu lõbusaks.

Ma räägin küll ainult enda eest, aga nõukogudeliku välimusega Udmurtia pealinn on minu veidra maitse järgi. Seal pole me pikalt ringi kolanud, sest rongilt viiakse meid kohe laagrisse,

mis asub pisut linnast väljas. Saabudes on mõned tunnid lahtipakkimiseks, need on vaat et viimased vabad tunnid laagris, sest juba samal õhtul hakkab programm täie tambiga peale.

Kuna laager on ainuke udmurtide oma laager, siis on rõhk nende rahvakultuuril. Hommikul on töötoad, mis on orienteeritud võimalikult palju nende traditsioonidele. Ka pärast nende lõppu tulevad üritused, millest, ma julgen väita, on ligi kolmandik seotud nende rahvakommetega. Juba ainuüksi see näitab, kui rikkalikud need kombed on. Üleüldse näitab see pühendumust ja korraldatust, et on püütud sisustada ära kõik laagri päevad, vaat et vahet pidamata. Seal olles ei ole lihtsalt aega igavust tunda, see on midagi uut ja mõnusat.

Laagris õpid endast kõik andma, kas või töötubades suurepärase juhendajate käe all. Eriti aga esinemistega,

milleks antakse valmistumiseks napid paar tundi. Laval ei saa ju rahva ees häbisse jääda.

Eraldi toon välja toitlustamise: viis korda päevas. See on midagi uut. Seal tuleb küll hakkama saada vaid lusikaga, kuid ega see tükki küljest võta (ja nii on see vist ka mõeldud). Olud on täiesti rahuldavad, aga kui esimest korda minna, on ootused nii madalal, et ees ootab positiivne üllatus.

Inimesed ise on sõbralikud ja avatud, selles on nad väga tugevad. Suhtluskeeleks on vene keel – nii palju, kui me seda purssida suudame, pisut harvemini kõlab ka inglise keel. Kohalikel on õnneks kannatust, et asjad meile uuesti ja uuesti ära seletada. Samuti on meil omad kallid kasvatajad, kel vene keel suus. Kasvatajatest veel nii palju, et nende omad on ise kahekümnendates ja tõelised aktivistid. Neile seab piire vaid nende endi fantaasia.

Nii minnes kui tulles on meil jäänud mõned tunnid Moskvas kolamiseks. Eesti saatkond on meile mitu korda kenasti vastu tulnud, pakkudes transporti, pagasihoidu, pesemisvõimalusi ning maitsvat lõunat. Vähesed ajaga ses suurlinnas oleme igal aastal käinud ära vanal Arbatil meeneid ning pudi-padi kokku ostmas. Kultuuri koha pealt oleme külastanud Punast väljakut, jõudnud välja Moskva ülikooli juurde ning uurinud Novodevitšje surnuaeda, kuhu on maetud hulk kuulsusi.

Igast laagrist on kahju lahkuda, selle aga teeb eriliseks vahemaa (kus ma mujal oma sõpru näen, kui järgmisel aastal samas kohas), muidugi korraldatus (ausõna, mul polnud selle aja jooksul kordagi igav), tunne, et midagi on hästi tehtud (töötoa tulemus, eesti kultuuri esindamine). Omalt poolt panime me välja vähemalt rahvuslikku eneseusku ja oma sõpruse (ning südame).

Meeli Vaarpuu, Heigo Teppo, Ingmar Viires, Ekke-Taavi Sepper, Robert Miller, Kristjan Koll ja Kersti Sepper Udmurdimaal suvelaagris. Foto: arhiiv

Soome-ugri noortelaager Hiiumaal

Udmurdi lapsed tulid augustis vastukülaskäigule Eestisse ja olid Hiiumaal Kõpus MTÜ Fenno-Ugria Asutuse korraldatud soome-ugri noortelaagris, mille läbiviimist toetas Hasartmängumaksu Nõukogu ja Hõimurahvaste Programm, laagrit aitas korraldada MTÜ Pylades Laagrid.

Udmurdi laste saatja Tatjana Išmatova edastas hiljem Fenno-Ugriale tänusõnad:

Ma tahan Teid väga tänada selle võimaluse eest Eestisse tulla. See oli nagu muinasjutt. Ma armastan seda loodust, teie head suhtumist meie suhtes ja mõistmist. Minu jaoks oli see väga huvitav ja unustamatu aeg. Ma armastan Eestit,

armastan neid poisse ja tüdrukuid, kes laagris olid. Ning ma tahan öelda, et ma olen õnnelik, et Teie mu ellu sattusite. Ma ei uskunud, et maailma eri kohtades elavad inimesed võivad niimoodi üksteist leida. Mulle tundub, et me oleme nagu ühest perest pärit. Ka meie lapsed on väga õnnelikud, nad ütlevad, et see aasta oli imeline!

Ilmus Hõimukalender 2008—2009

MTÜ Fenno-Ugria Asutuse ja Eesti Kunstiakadeemia koostöös on valminud juba viies Hõimukalender, seekord kaheks järgmiseks aastaks.

2008. aasta on kalendris pühendatud Eesti Kunstiakadeemia kolmekümne aasta jooksul läbi viidud soome-ugri ekspeditsioonide ning sisaldab lisaks soome-ugri rahvaste kalendritähtpäevadele ekspeditsioonifotosid ja üliõpilaste päevikukatkendeid. Järelsõna on kirjutanud soome-ugri uurimisreiside algataja, kunstiakadeemia emeriitprofessor Kaljo Põllu.

2009. aasta kalender on pühendatud Fenno-Ugria Asutuse 80. aastapäevale. Fotodel näeb erinevaid mustreid, küll tekstiilidel, küll puidul. Kalendritekstid on soome-ugri rahvaste folkloorist. Järelsõna on kirjutanud Fenno-Ugria Asutuse Hõimukeskuse juhataja Jaak Prozes.

Kalendris on oma leheküljega esindatud saamid, handid, udmurdid, komid, eestlased, karjalased, mordvalased, ungarlased, liivlased, vepslased, marid ja setud. Trükkis sisaldab ka soome-ugri rahvaste leviku kaarti.

Kalendrist on kaks varianti: üks on paralleelselt eesti ja inglise keeles, teine soome ja vene keeles. Hõimukalender on spiraalköitesseinakalender suuruses A2.

Kalendri koostas Kadri Viires, tähtpäevadest ja tekstidest tegi valiku ning tõlkis eesti keelde Kristi Salve, toimetas Eha Viluoja. Inglise keelde tõlkisid tekstid Sirje Ainsaar ja Harry William Mürk, vene keelde Tatjana Nikitina ja soome keelde Henni Iломäki. Kujundus ja pilditöötlus on Tiit Rammuli poolt, trükkis Akvaprint, toetasid Hõimurahvaste Programm ja Eesti Kultuurkapital.

Väljaandja:

MTÜ Fenno-Ugria Asutus
Roosikrantsi 6
10119 Tallinn, Eesti
Telefon: +372 644 5119
Telefon/faks: +372 644 9270
info@fennougria.ee
www.fennougria.ee

Toimetus:

Üve Maloverjan, Jaak Prozes
Eha Viluoja, Siiri Ries, Kersti Sepper